

Yttrande

Promemorian *Ändringar i högskolelagen för att främja den akademiska friheten och tydliggöra lärosätenas roll för det livslånga lärandet* (Dnr U2020/03053/UH).

Sammanfattning

- Principen om akademisk frihet är grundläggande för en livaktig och högkvalitativ forskning och högre utbildning. Forte menar samtidigt att det är oklart vad som egentligen uppnås med det tillägg som föreslås till högskolelagen. Om ett tillägg ska göras är det vidare tveksamt att lägga det i 1 kap 6 § högskolelagen (1992:1434). I denna paragraf anges enbart forskningens frihet, men principen bör också inkludera högre utbildning, om den ska införas. Därför bör den befintliga paragrafen skrivas om så att den uttryckligen även omfattar utbildningens akademiska frihet.
- Forte är positiv till att införa principen om livslångt lärande i högskolelagen, 1 kap § 5 högskolelagen (1992:1434) för att förtydliga lärosätenas roll här.

Synpunkter på förslagen

Förslaget om ändringarna i högskolelagen har sitt ursprung i betänkandet *En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan* (SOU 2019:6), där utredaren menar att det är viktigt att lärosätenas verksamheter värnas och tydliggörs, framför allt när det gäller akademisk frihet och livslångt lärande.

Akademisk frihet

I högskolelagen skyddas forskningens frihet i 1 kap 6 §. I promemorian föreslår man att till denna paragraf lägga principen om akademisk frihet:

I högskolornas verksamhet ska som allmän princip gälla att den akademiska friheten ska främjas och värnas.

Därefter följer samma principer som tidigare:

”För forskningen ska som allmänna principer gälla att:

1. forskningsproblem får fritt väljas,
2. forskningsmetoder får fritt väljas och
3. forskningsresultat får fritt publiceras.”

Det sägs vidare att begreppet akademisk frihet är ett internationellt väletablerat begrepp och att det är förutsättningen för kvalitet och trovärdighet i universitetens och högskolornas verksamhet. Införandet av en bestämmelse om akademisk frihet markerar att det fria kunskapssökandet och den fria kunskapsspridningen är en förutsättning för högkvalitativ forskning och utbildning.

Forte menar att om principen om akademisk frihet införs i högskolelagen, och om den innebär något mer än de tre befintliga principerna för forskning, kan legitima krav från staten på forskningsperspektiv och forskningssatsningar begränsas. En sådan begränsning skulle få konsekvenser för statens möjlighet att satsa på till exempel utmaningsdriven forskning, forskning som behövs för att hantera olika samhällsutmaningar. Sådana satsningar kan uppfattas som begränsningar av den akademiska friheten, samtidigt som det måste anses vara legitimt att staten efterfrågar mer forskning inom områden där kunskapsläget anses vara eftersatt. Det centrala kring utmaningsdriven forskning är att den fortfarande ska vara oberoende från olika intressen i forskningens genomförande och resultat.

Denna fråga lyftes också i betänkandet *En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan* (SOU 2019:6) där utredaren menar att akademisk frihet inte nödvändigtvis betyder frihet utan ansvar, utan forskningens frihet måste villkoras på något sätt, och att det kan stå i kontrast till ovillkorlig akademisk frihet:

”Den akademiska frihetens gränser och praktiska tillämplighet är inte självklara. Exempelvis kan forskningens frihet självklart inte innebära en rätt för alla forskare att få obegränsad finansiering för alla sina forskningsidéer, samtidigt som alltför begränsad finansiering också begränsar forskningens frihetens praktiska betydelse. Det är en diskussion som alltid måste hållas levande” (SOU 2019:6, sidan 109).

En sådan diskussion följer dock inte automatiskt, och innebörden och konsekvenserna av den föreslagna förändringen i högskolelagen förblir därför oklara.

I förslaget i promemorian saknas också begreppets koppling till högre utbildning. Även om man i promemorian skriver att införandet av en bestämmelse om akademisk frihet markerar att det fria kunskapssökandet och den fria kunskapsspridningen är en förutsättning för högkvalitativ forskning och utbildning, så är förslaget att lägga principen i samma paragraf som enbart omfattar forskningens frihet. Utbildningsaspekten blir då otydlig. Frågan är om den föreslagna platsen för införandet av begreppet ”akademisk frihet”, dvs 1 kap. 6 §, är rätta platsen, eller om man ska införa en ny paragraf som tydliggör att akademisk frihet omfattar både forskningens och utbildningens akademiska frihet. Enlig promemorian är syftet med begreppet ”akademisk frihet” att värna akademisk frihet för både forskning och utbildning.

Forte menar att begreppet ”akademisk frihet” borde förtydligas så att det inte omfattar bara forskning utan också utbildning, och att man skriver om paragraf 6 så att den omfattar både forskningens och utbildningens akademiska frihet.

Livslångt lärande

Det andra förslaget i promemorian är att till de befintliga principerna i 1 kap. 5 § i högskolelagen införa principen om livslångt lärande:

Högskolorna ska i sin verksamhet främja ett livslångt lärande

Utgångspunkten i promemorian är att utredaren i betänkandet (SOU 2019:6) föreslår att regeringen tar initiativ till att det i högskolelagen återigen regleras att det på grundnivå och avancerad nivå även ska ingå fortbildning och vidareutbildning. Med principen om

livslångt lärande är det tänkt att den ska stärka högskolornas roll att bedriva sådan verksamhet.

Skälet till att införa denna princip i högskolelagen är förändrade förutsättningar på arbetsmarknaden som innebär ökade krav på kompetensutveckling för individen. I promemorian skriver man att sådan verksamhet redan ingår i lärosätenas uppdrag, men att lärosätenas ansvar för att bedriva sådan verksamhet behöver förtydligas i högskolelagen.

ForTE har inga invändningar mot förslaget om att införa principen om livslångt lärande i högskolelagen. Däremot menar ForTE att det är en brist att man inte också hänvisar till betydelsen av öppen tillgång till forskningsresultat och forskningsdata som viktiga för livslångt lärande.

Forskningsresultat och forskningsdata kan inte låsas in bakom betalväggar om forskning och innovation ska bidra till samhällsbyggande och att hantera samhällsutmaningarna. Om det livslånga lärandet ska genomsyra samhället är det viktigt att forskningsresultat och forskningsdata blir öppet tillgängligt för alla, oavsett om man arbetar inom akademien eller i olika samhällsfunktioner. Akademiska studier i sig ger kompetenser för att i arbetslivet kunna tillgodogöra sig nya kunskaper och färdigheter som är en del av det livslånga lärandet. Det hade varit önskvärt att man i promemorian också diskuterade relationen mellan livslångt lärande och öppen tillgång till forskningsresultat och forskningsdata. Dessa är viktiga faktorer för både det livslånga lärandet och den akademiska friheten.

Remissyttrandet har utarbetats av analytiker Tommy Dahlén i samråd med Fortes styrelse.

Jonas Björck,
Generaldirektör